

Середа Тетяна Миколаївна, здобувач кафедри конституційного та міжнародного права НАВС;

Науковий керівник: Костянтин В. Т., начальник відділу уповноважених Голови з питань контролю за дотриманням прав людини в поліцейській діяльності Управління забезпечення прав людини Національної поліції України, кандидат юридичних наук, доцент

ГЕНЕЗА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Як показує істотний досвід, конституційно-правова реформи є результатом суспільно-політичних дебатів, щодо необхідності конституційно-правової реформи і може бути викликана зміною політичного, економічного й соціального устрою як необхідної умови подолання економічної стагнації, кризи.

Сьогодні наша країна перебуває під впливом зовнішніх глобальних чинників і тенденцій, що не могли не позначитися на стані й функціонуванні вітчизняної правової системи як в цілому, так і її окремих структурних елементів, зокрема:

системи законодавства, правотворчого і правозастосовного процесів.

Утворення Конституційної Комісії створило певні умови для підготовки конституційно-правової реформи з урахуванням рекомендацій Ради Європи. Українська влада започаткувала процес зміни Конституції України шляхом прийняття відповідно до розділу XIII Конституції трьох окремих складових, а саме: щодо прав, свобод та обов'язків людини, громадянина; щодо децентралізації; щодо забезпечення незалежності суду.

Важливе значення для дослідження поставлених проблем мають перш за все праці таких вчених, як Кампо В. М., Колодія А.М., Крусян А. Р., Мучник О. Г., Орзіх М. П., Скрипнюк О.В., Селіванов В. М., Федоренка В.Л., Шемшученко Ю. С., Ющик О. І. та ін. В даних працях обґрунтовується необхідність проведення конституційної реформи, аналізуються межі і процедура конституційних перетворень, однак при цьому не охоплюють всіх проблем досліджуваної теми.

Питання генези конституційної реформи є предметом дослідження багатьох вітчизняних науковців. Звернемо увагу, що у сучасній правовій енциклопедії під терміном «генезис» розуміють: походження, виникнення; процесутворення [1, с. 37].

Отож, проаналізуємо генезу конституційного процесу в Україні, який складається з декількох етапів: ідеологічне обґрунтування конституційних змін і сама конституційно- правова реформа.

Перший етап конституційної реформи розпочався у зв'язку із розпадом СРСР та становленням України як незалежної, самостійної та суверенної держави. Як відомо, після урочистого прийняття 24.08.1991 р. Верховною Радою України Акта проголошення незалежності України та його затвердження на всеукраїнському референдумі 01.12.1991 р. Україна була визнана суверенною державою та повноцінним суб'єктом міжнародних відносин більшістю країн світу. Перший проект Конституції, розроблений робочою групою Юзькова Л.П., зазнав редакційних змін, але привернув серйозну увагу як

вітчизняних, так і зарубіжних спеціалістів. Саме тому 08.06.1995 між Верховною Радою України та Президентом України було укладено Конституційний Договір [2], за яким президент закріплювався главою держави та главою виконавчої влади, а Верховна Рада України - єдиним органом законодавчої влади. Утім, Конституційний Договір не вирішував проблему прийняття нової Конституції України. Саме тому 24.11.1995 Конституційна комісія підтримала пропозицію Президента України й утворила нову робочу групу в складі чотирьох представників Верховної Ради України, чотирьох представників Президента України і двох представників від органів правосуддя для доопрацювання конституційного проекту.

Наступний етап розпочинається після прийняття Конституції України 28.06.1996 р. Його характерною ознакою стала реалізація положень Конституції через новостворені правові акти (закони та підзаконні акти) та систему органів державної влади і місцевого самоврядування, передбачену Основним Законом. Тобто упродовж 1996-2003 рр. загалом були сформовані нормативні та організаційно-правові механізми реалізації Конституції України. Водночас життя доводило необхідність реформування окремих конституційних положень. Політичні та соціально-економічні чинники зумовили необхідність зміни форми держави, а відтак, - чергової конституційно-правової реформи.

Третій етап конституційної реформи формально розпочався 05.03.2003 р., коли Президент України звернувся до українського народу з пропозицією реформувати політичну систему, адже на момент зазначеного звернення «президентсько-парламентська система відіграла дуже важливу історичну роль, забезпечуючи стабільність, суспільства та держави. Так, у 2006-2010 рр. певні недосконалості та колізії Конституції України спричинили низку конституційних конфліктів. Вихідною крапкою у прагненні тодішньої влади до системного оновлення Конституції України можна вважати Указ Президента України від 27.12.2007 р. № 1294/2207 «Про

Національну конституційну раду» [3]. Цей Указ започаткував суспільний діалог щодо змісту та форм удосконалення положень чинної Конституції України. 30.10.2010 р. дія Конституції України в редакції 1996 р. була відновлена шляхом прийняття Рішення Конституційного Суду України у справі про дотримання процедури внесення змін до Конституції від 8 грудня 2004 р. З 2010 р. Конституція України в редакції 1996 р. знову стала чинною.

Четвертий етап конституційної реформи розпочався 04.02.2011 р. коли набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Конституції України щодо проведення чергових виборів народних депутатів України, Президента України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів».

21.02.2011 р. рішенням Президента України було створено Науково-експертну групу під головуванням першого Президента України, що має «напрацювати пропозиції щодо механізму створення і діяльності Конституційної Асамблеї а також проаналізувати концепції реформування Конституції України».

06.10.2013 р. набрав чинності Закон України «Про внесення змін до статті 98 Конституції України». Зміни торкнулися лише ст. 98 Основного Закону, які розширили повноваження Рахункової палати. Відтепер саме вона стала здійснювати контроль від імені Верховної Ради України за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням. У грудні 2013 р. голова Конституційної Асамблеї Л. Кравчук заявив, що підготовка концепції змін до Конституції завершена. Згідно з нею майбутня редакція Конституції України мала складатися з преамбули та 14 розділів: розділ I «Засади конституційного ладу»; розділ II «Основні права і свободи»; розділ III «Народне волевиявлення»; розділ IV «Верховна Рада України»; розділ V «Президент України»; розділ VI «Кабінет Міністрів України. Центральні та місцеві органи виконавчої влади»; розділ VII «Суди і правосуддя»; розділ VIII «Прокуратура»; розділ IX «Адміні

стративно-територіальний устрій»; розділ Х «Автономна Республіка Крим»; розділ XI «Місцеве самоврядування»; розділ XII «Конституційний Суд України»; розділ XIII «Внесення змін до Конституції України»; розділ XIV «Прикінцеві положення».

Саме тому на початку 2014 р., на фоні безпрецедентної кризи владної вертикалі, відбувся імпічмент Президента України, як особлива процедура притягнення до відповідальності, тобто відбулося дострокове припинення повноважень і усунення з посади, згідно ст. 111 Конституції України, саме Революція гідності стали каталізатором прийняття Верховною Радою України Закону України «про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21 лютого 2014 року № 742^{VI}. Розпочався п'ятий етап конституційно-правової реформи. 21 лютого 2014 р. Верховна Рада України конституційною більшістю в 386 голосів прийняла за основу Закон України про відновлення дії окремих положень Конституції України (№ 4163). Це означало, що Верховна Рада України повернула в дію Конституцію 2004 р. Законом, зокрема, передбачено, що Верховна Рада України може формувати коаліцію депутатських фракцій, яка формуватиметься як фракціями, так і окремими народними депутатами. Повноваження Верховної Ради України нинішнього скликання триватимуть до жовтня 2017 р. Також Верховна Рада України ухвалила законодавчий акт від 2 червня 2016 р. №1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», а 30 вересня 2016 р. набув чинності, який надав старт судовій реформі. Зокрема розроблено проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» від 15.07.2015 № 2217 а [4], де наголошено, що метою політики у сфері децентралізацію є вихід від централізованої моделі управління в державі, забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудови ефективної системи територіальної організації влади в Україні.

Саме п'ятий етап (2014 р. по теперішній час) формує процес конституціоналізації європейської інтеграції. Саме

ефективність конституціоналізації європейської інтеграції залежить від розробки та запровадження дієвих комплексів (правових та інституціональних) для проведення широкомасштабної конституційно-правової реформи, мається на увазі створення механізму котрий включатиме адаптацію законодавства, створення відповідних інших інституцій та додаткових заходів. Саме Конвенція загальнодержавної програми адаптації законодавства України до ЄС від 18.03.2004 стала основоположним документом у процесі європейської інтеграції України, що визначає механізм досягнення Україною відповідності до Копенгагенського та Мадридського критеріям при вступі до ЄС.

Отже, процес конституціоналізації означає процес гуманізації, лібералізації, таким чином, виявляється у зміцненні засад функціонування державного та суспільного життя, це як необхідна умова трансформації, тобто забезпечується розвиток інститутів влади, демократії, громадянського суспільства, регулювання, гарантування та захист і охорона суспільних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сучасна правова енциклопедія / О.В. Зайчук, О.Л. Копиленко, Н.М. Оніщенко [та ін.]; за заг. ред. О.В. Зайчук; Ін-т законодавства Верховної Ради України. - К.: Юрінком Інтер, 2010. - 384 с.

2. Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України від 08.06.1995 (Втратив чинність № 1к /95 ВР від 28.06.1996) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/Laws/show/1%D0%BA/95D0%B2%D1%8>

3. Про Національну конституційну раду Указ Президента України від 27.12.2007 № 1294/2007 (Втратив чинність 09.04.2010, підстава [477/2010](#)) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1294/2007>

4. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) від 01.07.2015 № 2217а [Електронний ресурс]- Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812

5. Реформи під мікроскопом: 2015 рік / За ред. Міського В.В., Галушки О.М., 2015. — 88 с.